

Pregledni članak

UDK: 316.774(497.6)

Primljeno u uredništvo: 29. siječnja 2007.

Prihvaćeno za tisak: 5. ožujka 2007.

Prekogranične televizije i uređenje elektroničkog medijskog prostora u Bosni i Hercegovini

---

SMILJKO ŠAGOLJ*

Sažetak

U radu se polazi od odredbi europskih konvencija koje svakome narodu i manjini garantiraju pravo na elektroničke medije i materinji jezik. Europskom poveljom utvrđuje se i obveza utemeljenja i svekolikog pomaganja rada tzv. *prekograničnih televizija*. Pogranničnim televizijama zemlje koje imaju svoje manjine ili dijelove svoga naroda koji je konstitutivan i suveren u drugim državama, imaju pravo i obvezu, zajedno s tim državama, osigurati im elektroničke medije i tv kanal na njihovom materinjem jeziku. To pravo i obveza u BiH se čak onemogućavaju i zakonski zabranjuju.

Takvi procesi nakon Daytonu i modeli uređenja što se promiču u BiH poslužili su i služe samo kao izgovor i opravdanje potpune političke i kulturne unitarizacije zemlje i nepravedne podjele BiH na dva entiteta, iako je to zemlja tri suverena naroda.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, prekogranična televizija, medijski prostor, podijeljeno društvo, ustav, globalizacija

1. Uvod

Gotovo četiri tisuće televizijskih kanala dostupno je u 25 država članica Europske Unije i u deset zemalja ili teritorija koji teže ući u Uniju. Za većinu ljudi televizija je glavni izvor informacija, a smatra se i da je najutjecajniji medij prema kojemu se oblikuje javno mnijenje.

*

Mr. sc. Smiljko Šagolj, Fakultet filozofsko-humanističkih znanosti, Mostar, Matice Hrvatske bb, e-mail: smiljko.sagolj@st.t-com.hr

Na razini javnih politika u Europi javna televizija ima poseban ugled, zato što se smatra ključnom za demokraciju i dijelom europske kulture. Njezina je zadaća osigurati alternativu komercijalnoj televiziji te utjecati čak i na veći standard komercijalne televizije.

Dakle, imati elektroničke medije je uljudbena i civilizacijska stečevina. U BiH se, uz blagoslov određenih međunarodnih predstavnika i domaćih "teoretičara", favorizira rad samo "jedinstvenih" televizija (TV BiH, Federalne TV i TV Republike Srpske), a zabranjuju nacionalni javni kanali u elektroničkim medijima i tako se pod izlikom nezaobilazne globalizacije provodi unifikacija države i majorizacija naroda. Štoviše, na djelu je pod krinkom opredijeljenosti za europske integracije, kao nužnog dijela globalizacije, proces likvidacije nacionalnih prava na elektroničke medije. Vrijedi istaknuti kako predstavnici Međunarodne uprave (Ured Visokog predstavnika-OHR) u BiH sve od vremena potpisivanja mirovnog sporazuma iz Daytona do danas obavljaju unutarnje preuređenje BiH kroz "puzajuće" izmjene Ustava ili nametnuta ustavna rješenja Visokog predstavnika, i to prvo vršeci promjene u području elektroničkog medijskog prostora.¹

Stoga se iz politike međunarodne zajednice u BiH prema elektroničkim medijima najbolje i ogleda i iščitava ukupnost njenog djelovanja. Praktično je međunarodna zajednica (Visoki predstavnik) suprotno "Daytonskom ustavu BiH" utemeljila nekoliko "jedinstvenih televizija" na razini Federacije BiH i državne zajednice Bosne i Hercegovine, a ukazom zabranila desetke elektroničkih medija u županijama (kantonima) i općinama diljem BiH. No, unatoč logičnim očekivanjima da će te "jedinstvene televizije BiH" zbog tehničke i kadrovske nadmoći i favoriziranja iz Ureda Visokog predstavnika (nametnuta TV pretplata građanstvu) uništiti one lokalne, pretežito komercijalne, to se nije dogodilo. Iako međunarodna zajednica želi principom "melting pot-a" odnosno "bosanskog lonca" obaviti denacionalizaciju programa, upravo hrvatske lokalne, zatim Televizija Republike Srpske i televizija bošnjačkog naroda Hayat, najpopularnije su među gledateljima.² Postoji moć publikuma u otporu "prema moći" globalnih televizija.³

1

Tako je i nadglasavanjem u Parlamentu BiH, i to srpskih i bošnjačkih zastupnika uz zdušnu potporu Visokog predstavnika, oboren prijedlog hrvatskih zastupnika o hrvatskom tv-kanalu u BiH, o čemu se u Strassbourgu sada vodi i spor.

2

Gledanost lokalnih televizija i HTV-a među Hrvatima u BiH, prema istraživanju u prosincu 2005. izrađenom za potrebe ovoga rada izgleda ovako: 95 posto Hrvata prati HTV i hrvatske lokalne televizije. Samo njih 5 posto prati programe FTV i BiH TV. Isti su omjeri i u plaćanju TV pretplate: ni 5 posto Hrvata u BiH to ne čini. Istraživanje provela agencija Poslovne komunikacije, Mostar, prosinac 2005.

3

"Postoji moć u otporu prema moći, postoji moć u održavanju sopstvenog društvenog identiteta, što je u suprotnosti s onim što nudi dominantna ideologija, postoji moć u odlučnom isticanju sopstvenih subkulturalnih vrijednosti nasuprot onim dominantnim", prema: David McQueen, *Televizija* (medijski priručnik), Beograd, CLIO, 2000., str. 237.

2. Status i obveze javnih RTV kuća u Europi

Budući će se u ovom radu problematizirati javni RTV servis u Bosni i Hercegovini, vrijedi iznijeti europsku praksu oblikovanja rada javnih RTV kuća. Dakle, javne televizije svugdje imaju neke obveze koje se temelje na trima glavnim načelima: *program koji odgovara javnom emitiranju; nepristrane i točne informacije te univerzalni pristup.*

Javne radiotelevizije u većini zemalja trebaju:

- emitirati neovisne, točne, nepristrane, uravnotežene i objektivne vijesti i informacije;
- osigurati raznolik program i različita stajališta;
- emitirati određene omjere informativnog, kulturnog, umjetničkog, obrazovnog, vjerskog, dječjeg i zabavnog programa te programa za manjine;
- promicati lokalnu kulturu i vrijednosti;
- proizvoditi i emitirati programe relevantne za sve regije u zemlji;
- dati besplatan pristup obavijestima od javnog interesa, kao npr., u području:
  - zdravstva, sigurnosti prometa i hitnih informacija javnih vlasti.

Javne televizije najčešće moraju emitirati i takve programe koji se nužno ne pojavljuju na komercijalnim televizijama, a to su uglavnom kulturni i obrazovni program, program za manjine i regionalne vijesti. Takve obveze, koje su nametnute javnim televizijama, pokazuju zajedničko stajalište da je javna televizija više od komunikacijskog medija i treba ispuniti mnogo veću društvenu ulogu. Njezina zadaća uključuje i promociju lokalne kulture, tradicija i vrijednosti. U nekim zemljama ta je zadaća istaknuta u zakonodavstvu. U Turskoj je, na primjer, javna televizija TRT obvezna slijediti nacionalne ciljeve koji se temelje na reformama i načelima Atatürka, utemeljitelja moderne sekularne turske države. U Poljskoj javna televizija mora poštovati kršćanski sustav vrijednosti i jačati obiteljske veze.

Obveze koje se nameću javnim televizijama ipak su najčešće općenito ili široko postavljene, tako da se mogu različito interpretirati. U Velikoj Britaniji BBC mora emitirati "razumni dio i opseg" programa za Škotsku, Wales, Sjevernu Irsku i engleske pokrajine.

Neke zapadnoeuropske zemlje odredile su kompleksnije obveze za javne televizije. U Francuskoj svaki od tri kanala mreže France Télévision ima određene javne obveze. Na primjer, na temelju pravila CSA-a, France 2 i France 3 moraju bez naplate dati vrijeme u programu parlamentarnim političkim strankama, sindikatima i profesionalnim udrugama. France 2 mora emitirati vjerske programe, a sva tri javna kanala moraju redovito emitirati programe o znanosti i tehnologiji. Iako su mnoge od tih emisija vrlo kasno na programu, ipak je to što se uvela konkretnija obveza javne usluge, omogućilo postaji France Télévision da postane prepoznatljiva na francuskoj televizijskoj sceni.

U Velikoj Britaniji sve televizijske postaje sa zemaljskim emitiranjem imaju javnu obvezu. To je posebnost britanskoga modela, u kojemu BBC ipak ima najveću odgovornost kao glavna javna radiotelevizija. Iza njega je po stupnju javne obveze Channel 4, a slijede ga ITV i Channel 5 – oni pokrivaju regionalnu produkciju te su im obveze manje, a uključuju informativni program i vijesti. I BBC i Channel 4 koriste se frekvencijama bez naknade, u zamjenu za javnu službu koju obavljaju.

3. Prekogranične televizije

U procesu institucionalne izgradnje i jačanja zajedništva Europe izvršeno je i uređenje državnih odnosa i nacionalnih prava, pa je tako uređen i elektronički medijski prostor – prije svega *televizije*. Među ostalim, u toj regulaciji ustanovljen je i institut prekogranične televizije. Ovaj institut podrazumijeva, među ostalim, pravo svakoga naroda na vlastitu televiziju kao ustanovu, odnosno na vlastiti televizijski program i televizijski kanal, ali i obvezu matičnih zemalja da manjinama osiguraju program na vlastitom jeziku. Istu takvu dužnost imaju i države gdje ti narodi i manjine žive. U BiH je upravo obrnuto – zabranjuje se, primjerice, program HTV-a, a Hrvatima u BiH se zakonski onemogućava imati nacionalni TV kanal. Tako nametnuto stanje u medijima na prostoru Bosne i Hercegovine se izravno kosi s Europskom konvencijom o prekograničnoj televiziji. Za osnovno polazište u njenom koncipiranju poslužila je Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda, posebno njen članak 10. kojim se garantira "sloboda izražavanja, širenja i primanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice".

U preambuli ove konvencije se kaže: "Države članice Vijeća Europe, uvjrene su da neprekidni razvoj komunikacijske i informacijske tehnologije treba služiti promicanju prava izražavanja, traženja, primanja i pružanja informacija i ideja, bez obzira na njihov izvor i bez obzira na državne granice."

Sporazumjele su se, kako slijedi u članku 1. ove konvencije, da je: "Svrha Konvencije olakšati prekogranični prijenos i ponovni prijenos televizijskih programskih usluga." Ovomu treba pridodati i odredbe iz Europske povelje o regionalnim jezicima i jezicima manjina (1992), te članak 11. navedene povelje, koji kaže: "Države su obvezne jamčiti slobodu izravnog prijema radijskih i televizijskih emisija iz susjednih država na jeziku koji je u uporabi u istovjetnom ili sličnom obliku regionalnog jezika ili jezike manjina i da se neće suprotstavljati prijenosu radijskih i televizijskih emitiranja iz susjednih država na tim jezicima." Za naglasiti je da je ova Europska konvencija ratificirana u BiH 5. siječnja 2005. i stupila je na snagu već 1. svibnja iste godine.

Međutim, pod izgovorom neovlaštene uporabe signala, kršenja sporazuma o autorskim pravima, navodnog političkog instrumentaliziranja i slično, međunarodna zajednica kroz instituciju i osobu Visokog predstavnika zabranjuje reemitiranje i HTV-ovog i drugih programa u BiH ne vodeći pri tome

računa kako o navedenoj Europskoj konvenciji o prekograničnoj televiziji i Europskoj povelji o regionalnim jezicima i jezicima manjina iz 1992.⁴ I navedene odredbe iz konvencije nedvojbeno govore kako se civilizacijskim dostignućem smatraju "prekogranične televizije," a one su u BiH zabranjene. I to u BiH u kojoj je istinska vlast upravo administracija međunarodne zajednice i njen Visoki predstavnik koji ima ovlasti suverena.⁵

Ovdje je bitno istaći kako Odluka Europskog vijeća o principima, prioritetima i uvjetima sadržanim u Europskom partnerstvu s BiH od 30. siječnja 2006. g., među ostalim, u Aneksu Europskog partnerstva u glavi 3.2. Srednjoročni prioriteti, a pod Sektorske politike – Informacijsko društvo i mediji stoji: "Uskladiti zakonodavstvo s Europskom konvencijom o prekograničnoj televiziji i Direktivi o televiziji bez granica."

Vrlo brzo Konvencija o prekograničnoj televiziji je prerasla u posebnu direktivu koja se zove "Televizija bez granica" (Television Without Frontiers Directive). Sam naziv dokumenta jasno je stavio do znanja da se u njemu postavlja nekoliko osnovnih načela u ovom području koje sve države članice moraju poštivati i implementirati u svoja nacionalna zakonodavstva.

Kao prvo, nalazi se neograničena sloboda protoka, tj. primanja i emitiranja svih televizijskih signala i audiovizualnih sadržaja. U tom smislu ni jedna država članica EU ne smije svojom unutarnjom pravnom regulativom ni na koji način ograničiti protok ovako dobivenih informacija niti se na bilo koji način miješati u sadržaje programa koji dolaze s teritorija drugih država članica. Izuzetak predstavljaju oni sadržaji koji krše osnovne norme iz članka 22. spomenute Direktive, a koje se odnose na zaštitu maloljetnika.

Što propisuje postojeća Direktiva "Televizija bez granica":

- zahtjeva slobodno i neometano emitiranje i prijam svih televizijskih programa;
- traži maksimalnu promociju i distribuciju europskog audiovizualnog proizvođač;
- regulira zaštitu europskog filma;
- nalaže posebne mjere zaštite maloljetnika;
- propisuje pravila u pristupu prikazivača događajima od posebnog značaja;
- utvrđuje pravila u reklamiranju, sponzoriranju programa i telekupovini;
- garantira pravo na odgovor i pravo na pravnu zaštitu gledatelja komu je ugroženo dostojanstvo osobe;

4

Od srpnja 2000. godine, nakon nasilnog gašenja Hrvatske televizije u BiH "EROTEL" i na Biokovu (Hrvatska) je preusmjeren odašiljač za prijem signala BiH TV i FTV, a ne dopušta se postavljanje odašiljača za prijem HTV-ovog signala na području BiH. Gledanje HTV-a u BiH omogućeno je ili satelitski ili kablovskim televizijama, za što su hrvatski i drugi građani morali izdvojiti vlastita sredstva ili plaćati naknadu za koncesiju kablovskim poduzetnicima. HTV je, i pored svih onemogućavanja, najgledanija među Hrvatima BiH.

5

Za britanski Parlament važi izreka primjenljiva, tvrde mnogi znanstvenici, i na Visokog predstavnika u BiH, koja glasi: "Parlament može sve izuzev što ne može pretvoriti muškarca u ženu i obratno, ali ni tu nije spriječen PRAVNIM razlozima."

- definira kriterije za utvrđivanje jurisdikcije za svakog prikazivača televizijskog programa.

Na tom tragu vrijedi navesti i primjer o međunarodnoj konferenciji *Susjedi bez granica – Neighbours without frontiers*, koja je održana u Mariboru 13. travnja 2005., pri čemu je potpisan i sporazum o medijskoj suradnji lokalnih televizija četiriju europskih država. Naime, regionalne televizije RTS i Kanal 10 iz Slovenije, Steiermark 1 i MEMA TV iz Austrije, Varaždinska televizija iz Hrvatske i TV Szombathely iz Mađarske predstavile su na konferenciji zajednički projekt *Televizija bez granica* i potpisale sporazum o suradnji.⁶ Tim su sporazumom partnerske televizijske kuće, kojima će se uskoro pridružiti i ostale regionalne televizije, ostvarile prvi *medijski grozd* ove vrste. Projekt "Televizija bez granica" ostvaruje zadaće Vijeća Europe koje se tiču jačanja međuregionalne i međugradske suradnje susjednih europskih regija.

BiH je svjetski fenomen po broju (ima ih najviše u Europi) elektroničkih medija, osobito ako bi se uspostavljao razmjer s brojem stanovništva. Od polaznog modela Visokog predstavnika iz 1998. kako će "uređenje medijskog prostora u BiH ići prema jezičnoj crti," stiglo se do zabrane uporabe čak i naziva s nacionalnim predznakom javnih radiotelevizija u 2004. godini. U BiH su tako nametnuti mimo Ustava BiH modeli javnih elektroničkih servisa koje nemaju gotovo nikakvih povijesnih niti drugih usporednica s tom zemljom, a potpuno su zanemareni normativi i modeli BiH sličnih državnih zajednica, primjerice Belgije i Švicarske.

4. Mediji i očuvanje nacionalnog identiteta u BiH

I najnovije uređenje medijskog elektronskog prostora u BiH⁷ provodi se na način da predstavnici Međunarodne zajednice krše temeljna prava naroda i nacionalnih manjina zajamčena europskim poveljama, zabranjujući suverenim narodima pravo na javne televizije. Veliki dio stanovništva, poglavito iz reda hrvatskog naroda, na to odgovara građanskim neposluhom, točnije neplaćanjem TV pretplate koju je usvojenim propisima državni Parlament na različite načine (plaćanjem uz troškove potrošnje električne energije, plaćanje uz obračun telefonskih troškova) pokušao nametnuti stanovništvu.⁸ Takav atak na suverena prava naroda BiH započeo je još 30. srpnja 1999. go-

6

Pogledati priopćenje nositelja projekta – štajerske regionalne televizije RTS – Tele 59 iz Maribora, Internet.

7

Parlament BiH je u listopadu 2005. odbio zahtjev Hrvata, i to udruženim nadglasavanjem srpskih i bošnjačkih zastupnika, o hrvatskom tv-kanalu, o čemu se vodi spor na Europskom sudu za ljudska prava.

8

Temeljem tako nametnutih odredbi, u BiH je pokrenuto više od 50 tisuća tužbi protiv hrvatskih kućanstava u BiH, što je nezabilježeno u povijesti pravosuđa. Vidi: *Dnevni list*, 14. prosinca 2005.

dine, kada je tadašnji Visoki predstavnik za BiH Carlos Westendorph, kao jednu od posljednjih zapovjedi pred odlazak, potpisao Odluku o osnivanju JAVNE RTV SLUŽBE (PBS BiH – Public Broadcasting Service of Bosnia & Herzegovina) mimo odredbi daytonskog sporazuma.⁹ U Osnivački odbor tek osnovane Javne RTV službe Westendorph je izravno imenovao čak šestoricu članova, a samo trojicu postavio je na prijedlog tročlanog Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Budući su TV EROTEL nasilno ugasili pripadnici SFOR-a, OESS-a i IPTF-a te oduzeli odašiljače preko kojih je emitiran program, bošnjačka televizija pod imenom TV BiH nastavila je s radom predstavljajući se kao multinacionalna TV BiH, iako je Daytonskim sporazumom tretirana kao i TV EROTEL. U praksi, umjesto toga danas imamo dvije javne televizije, s dominantnim kadrom iz reda bošnjačkog naroda i to TV BiH i Federalnu TV.¹⁰ Nedavno je (listopad 2005.) nadglasavanjem u Parlamentu BiH isključivo "udruženih ruku" bošnjačkih i srpskih zastupnika donesen Zakon o javnom servisu u kojem se niječe pravo suverenom narodu imati svoju televiziju jer bi to "jačalo stare nacionalističke tendencije".¹¹ Tako je i prije donošenja novog Ustava u BiH međunarodna zajednica ponovno u prosincu 2005. i to Zakonom o elektroničkim medijima i uređenjem medijskog prostora praktički odredila tj. prejudicirala i budući unutarnji ustroj BiH – na dva entiteta: Republiku Srpsku, kojoj je omogućila i vlastitu nacionalnu televiziju, i Federaciju BiH u kojoj se većinski odlučuje i gdje je i po kadrovima i po jeziku Federalna televizija praktički ekskluzivno televizija bošnjačkog naroda.

S tim u svezi potrebno je navesti i neka stajališta relevantnih tijela Vijeća Europe koja ukazuju na standarde u poduzimanju pozitivnih mjera kako bi se očuvao i osigurao medijski pluralitet.

Tako se u Izvješću Savjetodavnoga panela o medijskome pluralizmu i raznolikosti ekspertne skupine Vijeća Europe – *Generalnog direktorata za ljudska prava* – resor medija, odnosno Nadzorni odbor za mas-medije (Strasbourg, prosinac 2002.), državama Europe sugerira poduzimanje konkretnih mjera kako bi se zaštitio pluralizam medija:

U Poglavlju A I. točkama 8., 9. i 10. navedenog izvješća stoji:

8. Novije presude Europskog suda za ljudska prava jasno pokazuju da Strasbourg i dalje promatra slobodu medija kao dio individualnog prava na slobodu izražavanja zajamčenog člankom 10.1. Konvencije. Europski sud za ljudska prava drugim odlukama podvlači potrebu jamčenja medijskog pluralizma u kontekstu članka 10. Konvencije.

9. Potrebu da se zajamči medijski pluralizam u kontekstu članka 10. Konvencije stalni Sud za ljudska prava ističe i u drugim odlukama, naglašavajući značaj audiovizualnih medija u demokratskom društvu.

9

Po daytonskom sporazumu, obrazovanje i mediji su u isključivom nadležstvu županija/kantona.

10

Službeno je i pismeno u Parlamentu Federacije 2005. godine zastupniku Mati Banduru dat odgovor da Hrvati ne čine ni 10 posto ukupnog broja uposlenih na Federalnoj TV.

11

Vidi obrazloženje u Stenogramu parlamentarnog zasjedanja, od 13. 12. 2005.

10. Može se vidjeti da je Europski sud za ljudska prava nedavno posvetio veliku pozornost društvenoj, kulturnoj, političkoj i demokratskoj ulozi medija, iako je ovo urađeno u kontekstu restrikcija o kojima se govori u članku 10.2. Članak 10. Konvencije ne samo da štiti individualna prava na medijske slobode, već propisuje i obvezu da se osigura pluralizam mišljenja i kulturne raznolikosti medija u interesu provedbe demokracije i slobode informiranja za sve.

Pluralizam je fundamentalno načelo europske medijske politike.

Dalje, u istom izvješću Vijeća Europe o medijskom pluralizmu i raznolikosti se navodi:

"A.II.11. U Europi je kulturna raznolikost sastavni dio kulturnog identiteta Europe. Sposobnost medija da odražavaju kulturnu raznolikost ovisi o pluralitetu medija..."

"A.II.13. ... Europska tradicija ističe vrijednosti kulturne različitosti, ne dopuštajući da neke kulture pobjeđuju nad manjim kulturama..."

U Zaključcima i preporukama istog izvješća se navodi:

"F. 90. Članak 10. Europske konvencije o ljudskim pravima i presude Europskog suda za ljudska prava slažu se da države imaju obvezu zaštititi i, ako je potrebno, poduzimati mjere za očuvanje i unaprjeđenje medijskoga pluraliteta. Danas to iziskuje da vlade djeluju konkretno i odlučno protiv sve veće koncentracije u medijima."

"F.93. Uzimajući u obzir specifičnosti svake zemlje, posebice bi pravila za ovaj sektor trebala biti osmišljena tako da očuvaju i osiguraju pluralitet i raznolikosti u medijima. Opća pravila konkurencije mogu imati samo komplementarnu ulogu koncentracije u medijskome sektoru."

Preporukom Parlamentarne Skupštine Vijeća Europe br. 748 (1975) s 26. redovitog zasjedanja,

Aneksom "Nacrt minimalnih zahtjeva za nacionalno emitiranje", među ostalim se ističe zahtjev:

"a) kompletnog opsluživanja čitave javnosti, uključivo: I. Višestruki izbor programa, uz dužno uvažavanje interesa regija i manjina, premda ne emitiranih isključivo na jednom jedinom kanalu ..."

Preporukom Parlamentarne Skupštine Vijeća Europe br. 1147 (1991) s 43. redovitog zasjedanja:

"...4. Ne postoji jedinstveno rješenje za organiziranje radija i televizija. Modeli variraju od zemlje do zemlje i podložni su procesu stalne prilagodbe."

Dok Hrvati u SAD-u, Kanadi, Australiji i mnogim drugim zemljama, zahvaljujući Poveljama UN-a i politikama vlada tih zemalja, imaju pravo na svoje medije, u BiH, dakle u vlastitoj zemlji, Hrvati to kao konstitutivan narod nemaju. U kontekstu navedene Europske povelje o regionalnim jezicima i jezicima manjina, nesporno je da Hrvati u BiH nisu nacionalna manjina, a hrvatski jezik nije ni regionalni ni manjinski nego službeni jezik u ravnopravnoj uporabi kao i druga dva jezika. Proizlazi, međutim, da manjine i regionalni i manjinski jezici u demokratskoj Europi baštine ona prava koja se hrvatskomu narodu u novom ustroju javnih emitera u BiH neustavno osporavaju. S

tim u vezi, iskustva pokazuju da su čak i države s dugom demokratskom tradicijom bile prisiljene posebno definirati kolektivna i individualna prava. Tako se primjeri pozitivnih iskustava reguliranja kolektivnih prava mogu naći u modelima: Finska – prava Švedana; belgijska politička praksa u reguliranju odnosa između Valonaca i Flamanaca; široko rasprostranjene jezične i kulturne autonomije za Kataloniju, Baskiju i druge regije u Španjolskoj; švicarski model uporabe francuskoga, talijanskoga i njemačkoga jezika; primjeri Danaca u Njemačkoj i Nijemaca u Danskoj i dr.

Govoreći u kontekstu razložne zabrinutosti koju nosi takva "čista demokracija većine", u knjizi *Digitalna demokracija* autori upozoravaju: "Može se tvrditi da bi takva demokracija u *cyberspaceu* mogla degenerirati u "elektroničku Bosnu" gdje su medijski konglomerati sukobljeni oko kontrole nad medijskim krajolikom".¹² Čini se dobro proračunatim da se, poznajući moć medija, svjesno pokušava uskratiti pravo Hrvatima na vlastiti medijski prostor u vlastitoj državi pokušavajući ih na taj način asimilirati ili im kupiti kartu za "treće zemlje", kako je to istaknula i Biskupska konferencija BiH.¹³

5. Nacije i mediji u BiH – kako je počelo

I novinstvo, i samim tim javnost, zbog međunarodnih okolnosti u kojima se nalazila BiH sredinom 19. stoljeća (okupacija Turske i protektorat Austro-ugarske) veoma su zakasnili u ovu zemlju. Turska nije dozvoljavala pokretanje tiska, a austrougarska vlast ga je cenzurirala i onemogućavala formiranje političkih stranaka sve do 1910.,¹⁴ kada su održani prvi zemaljski parlamentarni izbori. Zato su i javnost i novinstvo, usljed tih specifičnih povijesno-međunarodnih okolnosti, kasnili više od dva stoljeća. Uz to, javnost se nije razvijala kao univerzalna, jedinstvena cjelina i kao kompleksan društveni, već kao etnički parcijalizirani fenomen.¹⁵ Dr. Asad Nuhanović to također tvrdi i dodaje: "Ima se osjećaj da se javnost u BiH konstitura u tri kulturna kruga, a kao fragmenti duhovne strukture u tri religijska kruga." Zapravo, bosanskohercegovačko društvo i kroz fenomene javnosti i medija u vrijeme oblikovanja nacionalne svijesti započelo je kao izrazito podijeljeno društvo.

Nije mali broj znanstvenika koji BiH vide kao "najdublje podijeljenu europsku državu" (F. Fukuyama). Istina, povijest BiH predstavlja primjer suživota, ali i sukoba etničkih subjektiviteta – hrvatsko-katoličkoga, bošnjačko-muslimanskoga i srpsko-pravoslavnoga. U BiH, kada je bilo takvih i

12

Cynthia J. Alexander i Leslie A. Pal, *Digitalna demokracija*, Panliber, 2001, str. 98.

13

Vidi Priopćenje sa zasjedanja iz studenog 2005.

14

Vidi: *Povijest novinarstva u BiH*, Svijetlost, Sarajevo, 1996, str. 78.

15

Vidi i Nuhanović Asad, *Fenomen javnosti*, Promcult, Sarajevo 1998, str. 29.

sličnih onemogućavanja, ta pluralnost, zapravo podijeljeno, društvo izražavalo se, u krajnjem, kroz "sakralizaciju nacija".¹⁶

Iako se stalno nameće još jedan i to medijski mit o navodno svekolikom početnom medijskom jedinstvu u BiH, nekada pothranjivan i stimuliran od austrougarskih vlasti, a danas od međunarodne zajednice, činjenica je da su i kroz medije i u oblikovanju nacionalne svijesti (sa značajnim zakašnjenjem) u BiH na djelu tendencije i stanje koje su je od početka karakterizirale kao duboko podijeljeno društvo. I umjesto da se, sukladno tome, uz pomoć međunarodnih čimbenika traže za podijeljena društva primjerena unutrašnja uređenja, nekada se "kalajevštinom", a danas u sklopu jedne klasične liberalne političke teorije i modela liberalno-demokratskog uređenja, stalno se nameću rješenja strana i biću i povijesti kako BiH tako i sličnih višenarodnih i višekonfesionalnih društava i država.

Tisak je prirodno tako započeo u BiH u 19. stoljeću, podijeljen i po vjerskoj i po nacionalnoj crti.

Hrvati su u početku jedini imali u svojim medijima bošnjaštvo kao orijentaciju i program. Analize pokazuju da su Hrvati sve do početka 20. stoljeća imali uvjerljivo najviše (čak deset) listova koji su u svome nazivu imali: bosanski, hercegovački, bošnjački, jugoslavenski.

Bošnjaci su pokrenuli svega tri lista koji u nazivu imaju riječi bosna(ski). Srbi u BiH bošnjaštvo i bosanstvo u nazivu imaju u samo jednom od brojnih listova koje su izdavali u BiH.

6. Stanje i odnosi u prostoru elektronskih medija u BiH – od Daytonu do danas

U Daytonskom sporazumu se, naime, samo u aneksu 3., koji se bavi pitanjima izbora, spominje sloboda medija i informiranja, ali bez ikakvih naznaka o daljoj razradi te teme. No, Dayton daje OSCE-u široku odgovornost u organizaciji izbora u BiH. Tako će OSCE odigrati važnu ulogu i u razvoju medija.

Još prije Daytonskog, u Federaciji BiH, Washingtonski sporazum je prenio nadležnost nad radio-televizijom na kantone.

MEC (Komisija eksperata za medije) je odigrao svoju ulogu u razvoju slobodnih i pluralističkih medija u BiH. U 1996. i 1997. godini primio je veliki broj pritužbi od strane novinara, ali i političkih stranaka. Međunarodna krizna grupa (ICG) je kritizirala MEC zbog neefikasnog odgovora na žalbe i isticala da je rad MEC-a "izrazito nezadovoljavajući". Nekih 30 žalbi se procesuiralo u 1996. godini, ali se većinu odbacilo zbog nedovoljno informacija. A odluke koje je MEC donio u početku su se odnosile pretežno na isprike jedne od strana u procesu ili se, pak, slučaj prosljedio PIK-u. Ovu je kritiku prihvatio i

16

Sintagma dr. Mirjane Kasapović, *BiH podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005.

sam MEC u svom izvještaju iz 1998. godine. Ipak, u 1997. i 1998. godini MEC bilježi niz značajnih ostvarenja koja za posljedicu imaju veću slobodu medija.

Primjerice, 1997. godina donosi slučaj sa Hrvatskom Televizijom (HTV) u Mostaru. HTV Mostar je kažnjen nakon što je nekoliko puta odbio povinovati se direktivama MEC-a, kojima bi HTV trebao osuditi takav huškački jezik javno u svom programu kao urednički komentar. Naravno, MEC nije imao ovlasti da provede kaznu pa je to učinila Izborna apelaciona potkomisija (EASC). Kazna se sastojala u tome da su s liste kandidata HDZ-a BiH skinuta tri kandidata ove stranke. Dovoljno je reći da je više nego znakovito da se pod najtežim sankcijama našao upravo HTV Mostar, dočim su sankcije u ranijim slučajevima, kako je navedeno, imale benignan karakter!

U svibnju 1997. godine, u Sintri (Portugal) Visokom predstavniku se proširuje mandat u smislu prava na suspenziju bilo koje medijske mreže ili programa čiji krajnji proizvod krši ili je protivan duhu ili slovu Daytona. Po Aneksu 10. Daytonskog sporazuma Visoki Predstavnik ima nadležnost uspostaviti civilne komisije unutar i izvan BiH koje bi pomogle izvršenju njegovog mandata. Tako osniva i Nezavisnu komisiju za medije (u daljem tekstu IMC) 11. lipnja 1998. godine.

Nezavisna komisija za medije 1. kolovoza 1998. godine donosi Kodeks za uređivanje radio i tv programa te sankcionira njegovo nepoštivanje s obzirom da joj je takva prava dodijelio OHR.

Nadležnost IMC-a se odlukom OHR-a 2. ožujka 2001. godine spaja sa nadležnošću Regulatorne komisije za telekomunikacije (TRA), čime nastaje novo regulatorno tijelo za komunikacije u čiju nadležnost spadaju elektronski mediji i telekomunikacije. Naziv jedinstvenog regulatornog tijela za komunikacije je "Regulatorna agencija za komunikacije" (CRA).

Sankcije koje je IMC, odnosno od 2001. godine CRA, propisala elektronskim medijima obično su uslijedile zbog slijedećih razloga:

1. program nije arhiviran u propisano vrijeme,
2. medij nije imao odgovarajuću dozvolu tj. nelegalno je emitirao program,
3. sadržaj je bio neprimjernog karaktera,
4. medij nije platio kaznu,
5. prekršena vlasnička prava,
6. kršenje predizborne šutnje.

Sam karakter sankcija bio je u formi upozorenja, novčane kazne, ukidanja dozvole za emitiranje.

U 1996. godini bilježi se stvaranje nekoliko ambiciozno zamišljenih projekata koji predstavljaju prve pokušaje u osnivanju i "nametanju" jedinstvene tv i radio kuće za cijelo područje BiH. Ovdje navodim Open Broadcasting Network (OBN) i Free Election Radio Network (FERN), a osnovala ih je međunarodna zajednica i sponzorirale strane vlade i donatorske organizacije. OBN je prvobitno zamišljen kao mreža predajnika, koja će omogućiti povezivanje nezavisnih TV stanica iz oba entiteta.

Međutim, nedugo po osnivanju, u rujnu 1996. godine, OBN je počeo samostalno emitirati program pod vodstvom OHR-a. Po zadnjim procjenama, na taj je projekt potrošeno oko 20 milijuna dolara za pet godina.

U Madridskoj deklaraciji Peace Implementation Council (PIC) navodi da je: Vijeće ohrabreno razvitkom Otvorene mreže za emitiranje (OBN) koja je proširila zemljopisno područje koje pokriva svojim signalom, povećala ulogu BiH upravljanja i emitirala temeljito pripremljen program bez, kako su u službenim izvješćima navodili, "nacionalističkih dogmi". PIC tada i dalje poziva donatorske vlade da nastave doniranje OBN-a koji ostaje jedina neutralna mreža za emitiranje na teritoriju oba entiteta. OBN je imao mogućnosti, kroz kooperacijske dogovore sa lokalnim stanicama, pokrivanja 70 postotaka populacije. To ga je činilo konkurentnim na medijskoj sceni BiH.

Međutim, gledanost OBN-a je bila vrlo niska, bez obzira na pokrivenost teritorija, što mnogo govori o samoj kvaliteti tog programa i prihvaćenosti programskog sadržaja kod stanovništva. Stoga, pomoć koju donatori daju OBN-u naglo opada 2000. godine, dok OBN istovremeno ne uspijeva u nakani da razvije sistem samofinanciranja. Tako se prvobitna ideja o OBN-u kao projektu BH televizije napušta.

FERN je radijski projekt pokrenut 15. srpnja 1996. godine prvenstveno radi obavještanja o izborima. Nakon par godina gubi epitet 'izbornog' radija i prerasta u 'talk radio'. FERN je imao tehničke mogućnosti pokrivanja oko 75 postotaka populacije BiH, ali nikada nije postao dio radiodifuznog sustava u BiH. Ugašen je u svibnju 2001. godine, a njegovo osoblje i oprema su prešli na BH Radio 1, danas dio Javnog servisa BiH.

Nakon relativno neuspjelih pokušaja sa OBN-om i FERN-om (međunarodna zajednica, između ostalog, nikako nije mogla biti zadovoljna vrlo malim rejtingom OBN-a među gledateljstvom diljem BiH) odlučeno je da se naglasak stavi na temeljitu rekonstrukciju RTV BiH i Srpske RTV kako bi se uspostavio Javni RTV sustav oslobođen od političkog pritiska, a na usluzi javnosti u BiH.

Eksperiment s OBN i FERN koji nije imao nikakva uspjeha nije dovoljna pouka za međunarodnu zajednicu koja uporno nastavlja provoditi svoju namjeru o jedinstvenom RTV sustavu iz kojeg će biti eliminirani "nacionalistički elementi". I dalje takvi pokušaji ne bivaju prihvaćeni, a čega smo svjedoci i danas, kroz nizak stupanj gledanosti i građanski neposluh koji se iskazuje kroz odbijanje plaćanja TV pretplate.

Javni televizijski servis BiH (BHTV1) počinje sa radom 07. svibnja 2002. godine emitiranjem dnevnika u 19:00 sati na frekvencijama RTRS-a i TV FBiH-a. Od tada se u istom terminu dnevnik svakodnevno emitira. BHTV 1 u proteklih godinu dana prenosio je i neke važnije sportske i događaje kulturno zabavnog karaktera. Osnivački odbor JS BiH je 27. listopada 2001. godine donio odluku da se započne postupak likvidacije JP RTVBiH, ali tek od svibnja 2003. godine, od kada se na funkciji likvidatora nalazi Agent Visokog predstavnika za radio-televizijski sustav, JP RTVBiH počinje s likvidacijom. Od tada se nazivu JP RTVBiH dodaje atribut 'u likvidaciji' što službeno oz-

načava kraj jednog, a početak drugog Javnog RTV sustava BiH. I ovaj "detalj" ukazuje na stvaran otpor u napuštanju "unitariziranog RTV sustava", ali koji sada dobiva samo drugi formu, a zadržava suštinu, tj. kadrovski sastav i programski sadržaj.

Koje su mogućnosti ostale Hrvatima da zadrže jednakopravnost?

Neotuđivo i neprenosivo pravo svakog naroda je pravo na ostvarenje mogućnosti javnog, obrazovnog i informativnog djelovanja na materinskom jeziku. Činjenica je i da se metodom zamjene teza svaki pokušaj hrvatskog naroda za jednakopravnošću u pravilu unaprijed proglašava segregacijom.

Danas se piše ispravljena, zapravo falsificirana povijest, prvih novina i novinara BiH. To je u funkciji budućih rješenja kako političkog tako i uređenja medijskog prostora BiH. Sve ovo stvara, uz postojeće mitove (onaj o "bogumilima", Bosancima kao neslavenskom narodu i najstarijem na Balkanu), i "medijske mitove" o prvim novinama i novinarima. Tvrdi se kako su oni nekada bili isključivo muslimanskoga, a danas bošnjačkoga naroda i koji su jedini odmah "na startu žurnalizma bili nositelji ideje o BiH kao jedinstvenoj državi s jednim bošnjačkim narodom i jednim – bosanskim jezikom. Tek miješanjem susjeda s Istoka i Zapada dijelovi, i to manjinski koji nikada i nisu bili pripadnici drevnih Bošnjaka, opredjeljuju se nacionalno kao Srbi i Hrvati", kako stoji u službenim užbenicima pod naslovom "Prve novine i prvi novinari u BiH".¹⁷

Umjesto da se ustrojstvo medijskog prostora, njegov nastanak i početci danas temelje na povijesnim i drugim odrednicama i znanstvenim rezultatima istraživanja o podijeljenim društvima, takvi se pokušaji sprječavaju i kvalificiraju kao "segregacija" sa svim posljedicama. Poći od činjenice da je BiH model podijeljenog društva (nerijetko se tvrdi kako je ona "danas podijeljena", za druge "propala i slaba država"),¹⁸ znači samo kako treba krenuti od povijesnih temelja nastajanja i narastanja nacionalne svijesti, kako bi se iznašli najbolji modeli unutarnjeg ustrojstva i to takvog da se sačuvaju nacionalni identiteti, ali i oni ne segregiraju nego otvore za drugo i različito. Riječju, biti svoj, ali bez ograđivanja, i kada je riječ o nacionalnim medijima. Takvu potku imali su upravo početni novinski mediji u BiH. Nastanak i oblikovanje nacija na Balkanu, pa samim tim i u BiH, obično se veže za drugu polovicu 19. stoljeća i kvalificiraju se kao – zakašnjele nacije.¹⁹ U posljednje vrijeme nerijetko se govori i o zakašnjelim državama .

Zaboravljaju se, uz to, i stajališta i praksa međunarodnog prava glede samoodređenja (samoopredjeljenja) i ravnopravnosti naroda u višenacionalnim državama kao što je BiH.

17

Vidi: Fadil Ademović, *Prve novine i prvi novinari u Bosni i Hercegovini*, Nezavisna unija profesionalnih novinara BiH, Sarajevo 1997., str. 79.

18

Fukuyama Francis, *Izgradnja države*, Izvori, Zagreb, 2002., str. 136.

19

Plessner Helmuth, *Zakašnjela nacija*, Naprijed, Zagreb, 1997., str. 123.

i financijski potpuno odvojene. Pretplata se plaća državi, koja zatim doznačuje novac televizijskim kućama u obliku državne subvencije. RTBF se financira državnom subvencijom i prihodima od marketinških usluga koji su dopušteni tek od 01. rujna 1989. godine. Zakonom je propisano da prihod od marketinga ne smije biti veći od 25 posto godišnjeg proračuna. BRTN koja program emitira na flamanskom jeziku financira se isključivo državnom subvencijom, a od 1990. godine je dopušteno da javne ustanove mogu biti sponzori televizijskih emisija.

Svaka nacionalna zajednica u Belgiji ima vlastita tijela za nadzor medija. Članovi nadzornih tijela biraju se na temelju kriterija političke pripadnosti i profesionalnih kvaliteta. Frekvencije su u nadležnosti vlade, a licence za emitiranje privatnim operaterima izdaju izvršne vlasti Flandrije, Valonije i Bruxellesa. Svaka nacionalna zajednica imenuje svoga povjerenika za nadzor kanala javne televizije.

Švicarski model

Švicarsko radiodifuzno poduzeće (SSR) osnovano je u Bernu 24. veljače 1931. godine. Nakon niza preustroja SSR je danas ustrojeno kao privatna kompanija za proizvodnju programa sa statusom udruženja kojemu je povjerenjena koncesija za javnu radiodifuznu službu. Sastoji se od tri regionalna poduzeća koja programom pokrivaju tri nacionalne zajednice. Statut SSR-a odobrava Federalno vijeće a članovi ovog poduzeća su:

- TSR (Televizija švicarskih Francuza)
- DRS (Televizija švicarskih Nijemaca)
- TSI (Televizija švicarskih Talijana).

Nadležnost Upravnog odbora sa sjedištem u Bernu su odnosi s vladom, financiranje i subvencioniranje regionalnih radijskih i televizijskih postaja. Federalno vijeće imenuje predsjednika SSR-a, generalnog direktora i 9 od 21 člana Upravnog odbora.

Uz Upravni odbor postoje i tri regionalne direkcije, i to: radijska direkcija, direkcija za televizijski program i direkcija za eksploataciju. Tehnički nadzor sustava povjeren je pošti, koja ima monopol na prijenos i emitiranje signala, a također je i jedina ovlaštena za postavljanje odašiljača i antena. Tri javne televizije financiraju se pretplatom i marketingom, a visinu pretplate utvrđuje SSR u dogovoru s poštom. Od 1952. godine prikupljena pretplata se dijeli na način da SSR dobiva 70 posto a pošta 30% prikupljene pretplate. S druge strane, svoj proračunski udio SSR dijeli trima televzijama prema kriteriju broja stanovnika.

Svaka od tri članice SSR-a je samostalna u sastavljanju i proizvodnji programa te u upravljanju proračunom.

7. Zaključci

1. Ustrojstvo elektroničkih medija (televizijskih postaja poglavito) iznimno je važno za dalji razvitak demokracije i uključivanja BiH u europski milje na suvremenim načelima sve globaliziranijeg svijeta. Primjeri su Švicarska i Belgija kao najsličniji modeli. Švicarska i Belgija su razvile *jedinstvene* ustanove radija i televizije, koje imaju koncesiju na cijelom teritoriju tih zemalja, ali istodobno R/TV se i *decentralizirala* u *snažne podorganizacije na razini kantona*, poštujući *suverenost pojedinih naroda* (u Švicarskoj – Talijana, Nijemaca i Francuza). Jezičnim regijama ostavljena je široka autonomija uobličavanja i programa i razvoja lokalnih, narodnih televizija na razini cijele države, a i Švicarska i Belgija prema ustavu su obavezne financijski pomagati sve regionalne televizije, tako da sve tri narodne zajednice stvaraju program približno iste vrijednosti za svoje jezične zajednice. Međutim, u BiH se balkanskom inačicom politike "principa jedne Kine" za suverene narode ne traže jednakopravna rješenja nego asimetrična: jedna država ili regija – različiti sustavi (jednima republika, a drugima federacija) i različita rješenja i mjerila. Taj princip se uvijek provodi nametanjem odluka Visokog predstavnika ili metodama "mrkve i batine", a u posljednje vrijeme nadglasavanjem (građanski princip odlučivanja u Parlamentu BiH što omogućava "Petričev ustav") – dva naroda spram jednoga, zapravo u Federaciji majorizacijom brojnijeg naroda, i to uvijek prvo u medijskom elektroničkom prostoru, pa tek potom i na ozemlju, kako granica tako i političkih ustavnih rješenja.

2. Ono po čemu se medijska globalizacija razlikuje od svih dosadašnjih je upravo pojava novih informatičkih tehnologija, prije svega elektroničkih medija. Današnjeg čovjeka upravo zbog toga neki znanstvenici i određuju kao *homo videns*. Potiranje svega lokalnog, narodnog (suverenog prava na jezik, televiziju, obrazovanje i školu) samo daje novi podsticaj onim snagama koje bi *unitarizirale "elektroničku Bosnu"* (termin Cynthye J. Alexander) i tako majorizaciju kao kukavičje jaje podmetnule kao sastavni dio procesa globalizacije.

3. U BiH Visoki predstavnik centraliziranjem elektroničkih medija i ukiđanjem i zabranom televizija na jeziku suverenih naroda krši Europsku povelju o regionalnim jezicima i jezicima manjina usvojenu u Strassbourgu 5. studenog 1992. godine, u kojoj se (članak 11.) o *medijima* kaže: "Svaka država je dužna osigurati:

a) najmanje jednu radiopostaju i jedan televizijski kanal na regionalnim ili jezicima manjina;

b) potaknuti i/ili omogućiti osnivanje najmanje jedne radio postaje ili jednog televizijskog kanala na regionalnim ili jezicima manjina."

4. Bez obzira koliko to izgledalo kao proturječje u sebi, mnogi su i prihvatili, kako u teoriji tako i praksi, "glokalizaciju". To samo znači da se globalno i lokalno međusobno ne isključuju.

Ovdje bih naglasio i jedan od zaključaka R. A. Dahla gdje određujući međusobna jamstva u poliarhiji on kaže: "Od sukobljenih strana ne može se

očekivati međusobna tolerancija ako jedna od njih smatra da će tolerancija prema drugoj dovesti do njena uništenja ili do za nju nepodnošljiva stanja. Tolerancija će se proširiti i ona može postojati samo među skupinama koje jedna drugoj ne mogu ozbiljno nauditi. Na taj se način cijena tolerancije može smanjiti međusobnim djelotvornim jamstvima koja onemogućavaju međusobno uništenje, uvođenje krajnje represivnih mjera i nanošenje ozbiljne međusobne štete. Prema tome, strategija liberalizacije podrazumijeva traženje takvih jamstava".²² Važan čimbenik za razvitak takvog društvenog uređenja je i uvjerenje građana. Takva demokratska uvjerenja građani stječu odgojem, obrazovanjem, ali i neposrednim iskustvom. Ovo posljednje je iznimno važno za zemlje u tranziciji kakva je i Bosna i Hercegovina.

Literatura:

- Ademović, Fadil, *Prve novine i prvi novinari u Bosni i Hercegovini*, Nezavisna unija profesionalnih novinara BiH, Sarajevo, 1997.
- Alexander, Cynthia J., Pal, Leslie A., *Digitalna demokracija*, Panliber, Zagreb, 2001.
- Beck, Ulrich, *Što je globalizacija*, Vizura, Zagreb, 2003.
- Čermak, Ljudevit, Stoljeće novinstva u Bosni i Hercegovini, *Oslobođenje*, Sarajevo 1966.
- Dahl, A. Robert, *Poliarhija*, Politička kultura, Zagreb, 1998.
- Džaja, Srećko, *Konfesionalnost i nacionalnost BiH*, Ziral, Mostar, 2004.
- Džaja, Srećko, *Bosna i Hercegovina u austrougarskom razdoblju (1878-1918)*, Ziral, Mostar, 2002.
- Gatman, Ejmi, *Multikulturalizam. Ispitivanje politike priznanja*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad, 2003.
- Gellner, Ernst, *Nacije i nacionalizam*, Politička kultura, Zagreb, 1998.
- Held, David, *Modeli demokracije*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- Imamović, Mustafa, *Historija države BiH*, Magistarski rad, Sarajevo, 2003.
- Kasapović, Mirjana, (ur.), *Hrvatska politika 1990-2000.*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2001.
- Kasapović, Mirjana, *Bosna i Hercegovina podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005.
- Kymlicka, Will, *Liberalizam, zajednica i kultura*, Deltakont, Zagreb, 2004.
- Kymlicka, Will, *Multikulturalno građanstvo*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.
- Kymlicka, Will, *Zapadna politička teorija i etnički odnosi u Istočnoj Evropi*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2002.
- Lijphart, Arend, *Demokracija u pluralnim društvima*, Globus, Zagreb, 1992.

22

Robert A. Dahl, *Poliarhija*, Politička kultura, Zagreb, 1998., str. 197.

- Mandić, Dominik, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Rim, 1967.
- Mill, John Stuart, *Izabrani politički spisi*, Informator i FPN, Zagreb, 1989.
- Nuhanović, Asad, *Javnost u BiH*, Svjetlost, Sarajevo, 1999.
- Pašalić, Enes, *Moderni i postmoderni identiteti*, Internet
- Petrović, Leon, Prva hrvatska tiskara u Bosni i Hercegovini, u: *Bosniaca*, br. 2, Sarajevo, 1997.
- Smith, Anthony, *Nacionalizam i modernizam*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2003.
- Taylor, Charles, *Politika priznanja*, u: Ejmi Gutman, *Multikulturalizam, ispitivanje politike*, str. 33-68, Centar za multikulturalnost, Novi Sad, 2003.

Summary

Cross-Border Televisions and Electronic Media Space Arrangement in Bosnia and Herzegovina

This article is based on regulations of European conventions which guarantee every nation and minority their right to have electronic media and native language. The European Charter determines the obligation to establish and support the work of so-called cross-border televisions.

Countries whose own minorities or parts of their nation which is constitutive and sovereign in other countries, have the right and obligation, together with the host countries to provide them with electronic media and TV channel in their native language. This right and obligation have ever been disabled and legally forbidden in Bosnia and Herzegovina.

Such processes and models of regulations put forward in Bosnia and Herzegovina after the Dayton Agreement have served as an excuse and justification for a complete political and cultural unitarization of the country and unjustified division of the country into two entities, although it is a country of three sovereign nations.

Key words: Bosnia and Herzegovina, cross-border television, media space, divided society, constitution, globalization